

МІЖМОВНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ — ШЛЯХ ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРУДНОЩІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ МОВИ ІВРИТ

Наталія БАКУЛІНА,
науковий співробітник,
Інститут педагогіки АПН України

Мова іврит вивчається у школах України як окремих предмет у складі інваріантної частини навчального плану шкіл з українською мовою навчання з вивченням мов національних меншин та у школах із поглибленим вивченням єврейської мови.

Поряд із мовленнєвою та соціокультурною лінією навчання важливою складовою змісту навчання мови іврит є мовна лінія, що забезпечує формування лінгвістичної компетенції учнів. Мовна лінія навчання передбачає формування та розвиток в учнів знань про мову та мовних умінь. Виходячи із сучасного комунікативного підходу до навчання мови, особливо другої, мовна лінія має певну специфіку, адже особлива увага повинна приділятися формуванню мовних умінь, необхідних для практичного володіння мовою, а саме розширенню, активізації словникового запасу учнів, розвитку граматичних умінь та навичок (утворенню форм слова, побудови словосполучень, речень, використанню засобів зв'язку речень у тексті), формуванню орфоепічних, графічних, правописних умінь і навичок. Також на початковому етапі навчання здійснюється пропедевтична робота з формування вмінь мовного розбору. Відповідно до програми учнів навчають розпізнавати мовні явища, усвідомлювати особливості звукової, граматичної форми слова, його морфемної будови, значення, побудови словосполучень і речень.

На сучасному етапі в школах із вивченням мови іврит першокласники одночасно починають оволодівати кількома мовами — українською (російською), іноземною (англійською, французькою чи іншою) та мовою іврит (або як мовою роду, або як другою іноземною). З огляду на це мовна робота повинна включати зіставлення подібних, але не однакових явищ у мовах, що вивчаються, зокрема в мові іврит та українській.

На початковому етапі вивчення мови іврит важливим є тематико-ситуативний підхід, оскільки програмний матеріал подано відповідно до сфер спілкування (особистісної, публічної, освітньої, професійної) та відповідних мовленнєвих ситуацій.

Для запобігання явищам інтерференції та транспозиції необхідно вправляти учнів у зіставленні мовних явищ. Для цього пропонується аналізувати основні граматичні труднощі, що виникають під час вивчення зазначених у програмі тем — «Знайомство», «На уроці», «Сім'я», «Котра година?», «Режим дня», «Трапези», «Шаббат», «Поїздки», «Удома», «На пошті», «Покупки», «Здоров'я», «Погода». Розглянемо основні граматичні труднощі, які виникають у процесі опанування цих тем.

Знайомство

1. Займенник + іменник:

«היא דינה» . «אתה משה» . «אני שרה» . (Я Сара. Ти Моше. Вона Діна.)

В українській мові, як і в івриті, порядок слів у реченнях однаковий. Відмінність полягає у вживанні займенників:

בונים — הים, בו — הים, אני — אבנר, בונה — אר, בני — אר, מי — אלה, י — אר.

Як бачимо, у мові іврит, на відміну від української, відсутня форма середнього роду, тобто займенник *воно*, а у 2-ій особі однини та множини й 3-ій особі множини в івриті існують форми чоловічого й жіночого роду.

Також, на відміну від української мови, в івриті відсутня ввічлива форма займенника *Ви* при звертанні до людини похилого віку, незнайомої або поважної людини у формальному спілкуванні.

«Ти, Сара, ...» і «Ви, Сара, ...» — на івриті позначається однаково «את שרה», «Ти, Моше, ...» і «Ви, Моше, ...» — «אתה משה».

2. Питальні речення:

«הוא יעקב?» «את הנה?» (Ти (Ву) Хана? Він Яків?)

Як і в українській мові, так і в мові іврит питальні речення, що передбачають відповіді *так* або *ні*, мають однаковий порядок слів.

3. Ім'я (займенник або ім'я чи прізвище) + іменник:

«מרים מורה» . «הוא תלמיד» . (Він учень. Мір'ям — учителька.)
Такі синтаксичні конструкції в обох мовах однакові.

4. Ім'я (займенник або ім'я чи прізвище) + іменник + прийменник:

«הוא ילד טוב» . «אתן תלמידות חדשות» . «רינה ילדה יפה»
(Він хороший хлопчик. Ви нові учениці. Ріна — красива дівчинка.)

В українській мові, як правило, прикметник завжди стоїть перед означуваним іменником (*хороший хлопчик, нові учениці, красива дівчинка*). На відміну від української, в мові іврит першим уживається іменник, а вже потім — прикметник.

Слід відзначити, що в українській мові іменники належать до трьох родів — чоловічого, жіночого й середнього, в івриті — лише до двох — чоловічого та жіночого. Прикметник узгоджується з іменником у роді, числі та відмінку:

ילד טוב — *хороший хлопчик*, ילדה טובה — *хороша дівчинка*, ילדים טובים — *хороші діти*.

5. Ім'я (займенник/ім'я чи прізвище) + прийменник «ז/із» + власна назва:

«אני מאוקראינה» . «חיים מירושלים» . (Я з України. Хайм із Єрусалима.)

Ця конструкція в обох мовах побудована однаково, але в івриті прийменник *з(із)* пишеться разом зі сло-

вом, що стоїть після нього, тобто зі словом, до якого належить.

У мові іврит, на відміну від української, іменники не змінюються за відмінками, а для зв'язку слів використовуються прийменники. У формі називного відмінка іменник не має прийменника, у родовому вживається з прийменником «של» («шель»), у давальному — «ל» («ле»), знахідному — з часткою «לך» («ет»), орудному — «ב» («бе») та словом «בעזרת» («беззрат»), місцевому — «על» («аль»), «ב» («ба») та ін.

6. Ім'я (займенник або ім'я чи прізвище) + прийменник «ב» (у/в) + ім'я (іменник, прізвище, власна назва):

«אברהם ביה» «אנחנו בכיתה» (Ми у класі. Авраам в Яфо.)

Ці конструкції однакові в обох мовах. Але, наприклад, у випадку вживання іменника з прийменником (на вулиці) в українській мові використовується прийменник *на*, а в івриті — «ב» (у/в). Тому часто учні припускаються помилку: висловлюючись на івриті, вони застосовують українську конструкцію *на вулиці* («על הרחוב») замість правильної «ברחוב» (в вулиці).

7. Заперечувальні речення:

«אני לא דני» (Я не Дани. Я Ар'є.)

В українській мові й івриті такі синтаксичні конструкції мають однакову будову.

8. Ім'я (займенник, іменник, ім'я або прізвище) + дієслово в теперішньому часі + іменник (на позначення місця):

«הם לומדים בבית ספר» (Вони навчаються у школі.)

В івриті дієслова теперішнього часу змінюються за родами та числами, а не за особами:

«אני, אתה, הוא לומד» (Я/ти/вона навчається.) (ч.р.);

«אני, את, היא לומדת» (Я/ти/він навчається.) (ж.р.).

9. Прислівник + іменник або займенник + дієслово чи власна назва місця:

«עכשיו הוא בישראל» (Тепер він в Ізраїлі.);

«היום אנחנו לומדים» (Сьогодні ми навчаємося.)

Порядок слів однаковий в обох мовах.

10. Питальні речення з питальними словами

«מי? מאין? איפה? מי? מי? מי?» (Хто? звідки?)

«איפה אתה גר?» (Де ти живеш?)

«מי לומד בבית ספר?» (Хто навчається у школі?)

Конструкції в обох мовах однакові.

11. Уживання сполучника «ו» (і/й/та).

«הוא והיא» (Він і вона.)

«יעקב ורחל» (Яків і Рахель.)

Єднальний сполучник «ו» в івриті виконує такі ж функції, як і єднальні сполучники в українській мові, але, на відміну від української, він пишеться разом із наступним словом. Тому часто учні роблять помилку, пишучи цей сполучник окремо, тобто переносять знання з української мови.

12. Ім'я (займенник або іменник) + дієслово + іменник:

«אני לומד עברית» (Я вивчаю іврит.)

«אתה רואה בית» (Ти бачиш дім.)

В обох мовах конструкції однакові.

На уроці

1. Вказівний займенник + іменник (+ прикметник):

«זה שולחן» «זאת ילדה קטנה» «אלה ילדים טובים»

(Це стіл. Це маленька дівчинка. Це хороші діти.)

У таких реченнях в українській мові вживають вказівний займенник *це*, не зважаючи на рід та число іменника, про який ідеться. В мові іврит, навпаки, вказівний займенник узгоджується в роді й числі з

іменником, на який вказується. Тому учні часто припускаються помилок, переносячи в мову іврит норму української, коли замість «אלה ילדים טובים» (Це хороші діти), де займенник «אלה» (*це*) вживається у множині, використовують займенник «ה» (*це*), який в українській мові не вказує на рід та число. Так само помиляються і в разі вживання форми жіночого роду однини займенника «זאת» (*це*), використовуючи, як і в українській мові, форму чоловічого роду *звззз* (*це*).

2. Означений артикль:

«התלמיד לומד» «המורה בכיתה» «הילדים לומדים עברית»

(Цей учень навчається. Ця вчителька у класі.)

Ці діти вивчають іврит.)

Оскільки в українській мові означені артиклі не використовуються, на відміну від мови іврит, то перед учнями постає проблема їх уживання. Тому з дидактичною метою інколи до означуваних іменників подумки додаємо вказівні займенники *цей, ця, ці* або *саме цей, саме ця, саме ці*.

3. «שואף» (є/немає) + іменник.

Слова *є/немає* вживаються майже однаково в обох мовах, відмінність полягає в тому, що в більшості випадків в українській мові вони, як правило, стоять на другому (третьому) місці в реченні, а в івриті — на першому. Інколи порядок слів у реченні однаковий в обох мовах.

«בכיתה יש שולחן» (У класі є стіл.)

— порядок слів однаковий.

«יש לי חבר» (Я маю друга.)

— порядок слів у реченнях відрізняється: в івриті слово *є* вживається першим, а в українській мові — третім.

Це стосується і використання слова *немає*:

«אין פה טלפון» (Тут немає телефону.)

В івриті слово *немає* вживається першим, а в українській мові — другим.

У реченні «יש לי לך» (дослівний переклад *Є в мене це*, а українською — *Це в мене є* або *В мене є це*.) учні також припускаються помилок, переносячи в іврит норми української мови.

4. Будь ласка + неозначена форма дієслова:

«בבקשה לקרוא בספר» (Будь ласка, прочитай(те) у книзі.)

На відміну від івриту, в українській мові немає такої конструкції. Замість неозначеної форми дієслова вживається дієслово наказового способу у 2-ій особі однини або множини.

5. Дієслово «хотіти» + дієслово.

Дієслову «רוצה» відповідає українське *хотіти*. Його вживання в обох мовах однакове:

«דוד רוצה ללמוד עברית» «מה אתה רוצה לשאול?»

(Давид хоче вивчати іврит. Що ти хочеш запитати?)

6. Дієслово «повинен» / «треба».

В українській мові є синтаксичні конструкції, що будуються як і в івриті:

«צריך לבוא» «הוא צריך לבוא» «עליו לבוא»

(Потрібно писати. Йому треба прийти./Він має прийти.)

В інших випадках в івриті слово «צריך» («повинен») виступає прикметником і змінюється за родами та числами. Порядок слів в обох мовах однаковий:

«התלמידים צריכים לכתוב» (Учні мають (повинні) писати.)

«אני צריך ללכת» (Я маю (повинен) йти.)

«את חייבת לעשות כך» (Ти повинна зробити так.)

7. Уживання прийменників.

Потрібно звернути увагу на різне вживання прийменників в обох мовах. Двом івритським прийменни-

кам відповідає один український, семантична відмінність виражена в уживанні різних відмінкових форм іменників і залежить від напрямку дії — *де?* і *куди?* Коли в українській мові прийменники не вживаються, їх роль виконують закінчення іменників. Але в івриті іменники не змінюються за відмінками, тому для зв'язку слів у реченні використовуються прийменники. Крім того, деякі з них в івриті пишуться разом з іменниками, а деякі — окремо.

Наведемо приклади:

- «התלמיד בכיתה» (Учень у класі.)
- «התלמיד הולך לכיתה» (Учень іде до класу.)
- «הספר מונח על השולחן» (Книга лежить на столі.)
- «שמתי את הספר על השולחן» (Я поклав книгу на стіл.)
- «הוא יושב על-יד החלון» (Він сидить біля вікна.)
- «אני כותב בעפרון» (Я пишу олівцем.)
- «בבית» (Удома.) (прислівник)
- «בבוקר», «ברחוב» (На вулиці.)
- «יצא מן הבית» (Вийшов із дому.)
- «לקח ממני» (Взяв у мене.)
- «מן הבית עד הגן» (З хати до садка.)
- «בין הבית לבין הגן» (Між хатою та садком.)
- «באתי עם הברד» (Прийшов із оругом.)

Отже, у вживанні й написанні прийменників учні припускаються багатьох помилок, для усунення яких варто робити міжмовні зіставлення та навчати цілому висловлюванню.

Школа. Сім'я

1. Прийменник «у» + іменник у родовому відмінку.

Українському прийменнику *у* в мові іврит відповідають два прийменники — «ל», «לז». Крім цього, в українській мові приналежність виражає й закінчення іменника, чого немає в івриті:

- «ליעקב יש טלפון» (У Якова є телефон.)
- «להנה אין ספר» (У Хани немає книги.)
- «הספר (מצא) אצל» (Книга (знаходиться) в нього.)

2. Є/немає («אין») + прийменник «у» («ל») з особовим займенником + іменник.

В івриті конструкція прийменник *у* («ל») з особовим займенником прирівнюється до подібної конструкції в українській мові — прийменник *у* + особовий займенник у формі родового відмінка:

- «יש לי משפחה בישראל» (У мене є сім'я в Ізраїлі.)
- «אין לו» (У нього немає брата.)

Також треба звернути увагу й на те, що в івриті слова «אין» є/немає передують займенникам, а в українській мові вони, як правило, вживаються після них.

3. Присвійний прийменник «ל».

В українській мові немає відповідного прийменника. Замість нього для зв'язку слів уживається закінчення родового відмінка іменника або займенника:

- «זה הספר של המורה» (Це книга вчителя.)

4. Присвійний прийменник «ל» із займенниками.

В українській мові присвійні займенники узгоджуються з іменниками в роді, числі й відмінку та стоять перед іменником. В івриті присвійний займенник змінюється за особами, родами та числами і вживається після означуваного іменника:

- «זה הספר שלי» (Це моя книга.)
- «איפה המחברת שלך?» (Де твої зошити?)

5. Прийменник «אם».

В українській мові немає відповідного прийменника, його функцію виконує закінчення іменника у формі знахідного відмінка. В івриті цей прийменник уживається перед означуваним словом, за виключен-

ням прізвищ, імен у сміхути, де ім'я є відомим, та іменем із присвійним займенником, а також не тільки перед іменем з означеним артиклем:

- «מי רואה את מרים?» (Хто бачить Мір'ям?)

6. Числівник чоловічого та жіночого роду.

В українській мові до жіночого роду належать числівники 1 та 2 (один/одна, два/дві), решта числівників має лише одну родову форму. З огляду на це потрібно звернути увагу учнів на те, що форми жіночого роду в івриті не мають закінчень, а форми чоловічого схожі на іменники жіночого роду. Це одна з помилок, якої припускаються учні, що вивчають іврит.

Для кількісного рахунку (без іменників) в івриті вживаються числівники у формі жіночого роду (אחת, שתי), а в українській — у формі чоловічого (один, два).

Числівники *один/одна* («אחת») в івриті вживаються завжди після іменника, а інші — перед іменниками. В українській мові числівник завжди стоїть перед іменником.

В українській мові після числівника *один* (אחד) уживається іменник у формі називного відмінка однини (або іншого відмінка, відповідно до того, яку функцію в реченні він виконує), після числівників від 2 до 4 — у формі родового відмінка однини, після числівників від 5 до 20 — у формі родового відмінка множини.

Є також закони числівників: числівник 21 уживається як числівник 1, 32 — як 2, 23 — як 3 і т.д.

- «תלמיד אחד» (Один учень.)
- «שני תלמידים» (Двоє учнів.)
- «שלושים ושניים תלמידים» (Придцять двоє учнів.)
- «חמישה תלמידים» (П'ятеро учнів.)

7. Питальні слова *скільки?* («כמה»), *чий, чия, чий* («מיהו/מיהי»).

- «כמה תלמידים יש בכיתה?» (Скільки учнів у класі?)

Присвійний займенник *чий* в українській мові змінюється за родами й числами та являє собою одне слово, тоді як в івриті він позначається двома:

- «של מי הספר הזה?» (Чия це книга?)
- «של מי העפרון הזה?» (Чий це олівець?)
- «של מי הילדים האלו?» (Чий це діти?)

Також слід звернути увагу на форму *чию*:

- «את הספר של מי אתה לקחת?» (Чию книгу ти взяв?)

Вислови:

1. Дуже розповсюджений вислів *Як (твої) справи?* в мові іврит має дослівний переклад «מה שלומך?», а нормативний «איך העניינים?».

- 2. «בסדר» — добре, в порядку.

Дослівний переклад обох івритських висловів має багато значень українською мовою, та в них є більший сенс — *Як почувашся?* («מה מצב בריאותך?»)

- 3. «נעים מאד» — дуже приємно.

Слово *дуже* («מאד») завжди вживають перед словом, що до нього відноситься.

4. *Як ім'я (кличуть, називають)?*.. — «מה השם של...» (що) перекладається як *як* («איך»). Українською мовою переважно запитують особисте ім'я за допомогою дієслова *кликати* («לקרוא»), в івриті є декілька варіантів такої конструкції — *Як тебе кличуть?* та *Як твоє ім'я?*:

- «מה שמך?» — «איך קוראים לך?» (Як тебе кличуть?)

В українській мові займенник *тебе* стоїть у формі знахідного відмінка. Він не змінюється за родами, а відповідний займенник в івриті змінюється.

(Далі буде.)